

A vogul szóképzés.

(Első közlemény.)

A képző is a mondatban keletkezik és fejlődik. Midőn tehát egy képző történetének, alkalmazásának hű képét akarjuk adni, vizsgálunk kell, hogy milyen szerepük lehet a mondatban az illető képzővel ellátott szavaknak. Szükséges ez az igeképzőknél is, de még inkább a névszóképzőknél. Ezért igyekeztem a névszóképzők alkalmazásának lehetőleg minden esetét vizsgálat alá venni, s e vizsgálat nem egy esetben világot vetett a képző eredeti értékére.

A vogul képzők száma meglepően nagy. Feltűnő azonban az a dolog, a mit különben a többi finnugor nyelvekben is tapasztalhatunk, hogy egyenlő hangalakú képzők különféle, sokszor ellentétes szerepet töltenek be. Csaknem lehetetlennek tartom, hogy a képzők e rendkívüli nagy száma bármely finnugor nyelvben is az eredeti állapot megőrzése volna. Éppen ezért azt hiszem, hogy azon esetek nagy részében, midőn egyenlő hangtestű képző különféle functiót tölt be, a jelentés-változás tüneményével van dolgunk. E jelentés-változás esetei különféle irányúak lehetnek. A legközönségesebb esetek közé tartozik az, midőn a reflexiv képzőnek inchoativ vagy pedig passiv értéke van. Ilyen jelentés-változáson ment át a vogul passivum képzője, a *-w*, a melynek eredeti értéke más rokon nyelvek tanúsága szerint reflexiv volt. De nem egy esetben megtartotta reflexiv értékét, pl. *maršémawäsém* megúntam magam. I. 131. *) Különösen a műveltető *-t* képzővel van ilyen szerepe: *vöj-*

*) A számok MUNKÁCSI Vogul Népköltési Gyűjteményének kötet- és lapszámai. Az északi nyelvjárást külön nem jelzem, a többi nyelvjáráásra a szokásos jegyeket alkalmazom. Tehát: *K.* = kondai, *KL.* = középzozvai, *AL.* = alsólozvai, *P.* = pelimi, *T.* = tavidai; — *Sz.* = SZILASI MÓRICZ, *Vogul szójegyzék.*

tawäsém megszírosodtam. III. 287. Végül néha inchoat. jelentése is lehet e képzőnek: *jol-qjwäs* elaludt. II. 83. K. (*aji* alszik). Általában azonban pass. értéke van: *ëkwatän tärmatawë* az asszonytól elbocsátattak. I. 137. — *mömne purlilau* a népségtől megvendégtetik. IV. 416. KL.

De még sokkal ellentétesebb két szerepet is betölthet egy képző. Egy és ugyanazon képzőnek vagy képzőcsoportnak lehet néha duratív, néha momentán értékű alkalmazása. Az átmenetet azonban itt sem nehéz megtalálni. Vannak olyan frequ. cselekvések és folyamatok, melyeknek egy-egy szakasza momentán megy végbe (így pl. szökdécsel, villog, reszket). Az ilyen esetek alkalmat adnak arra, hogy a momentán képző frequentatív, vagy pedig a frequ. képző momentán árnyalatot nyerjen. Ha pedig egyszer egy mom. képző frequ. jelentéshez jut, meg van adva a lehetőség, hogy duratív cselekvést vagy folyamatot is jelöljön. Példákat majd csak az illető eseteknél fogok felhozni, itt csak azért tettem említést e dologról, hogy meg legyen okolva, ha néha a képzőket inkább alakjuk, mint jelentésük szerint tárgyalom és osztályozom.

De a jelentés-változáson kívül még sok más jelensége van a képzők keletkezésének és fejlődésének. Megtörténhetik, hogy ragok lassanként képzői szerepet nyernek, képzővé lesznek (l. a *-né* és az *-i* képzőt). Bár ebben az esetben is van jelentés-változás, e folyamatnak mégis leginkább mondattani jelentősége van.

A képzők torlódása igen gyakori tünemény a vogulban s nagyban növeli a képzők számát.

Egy másik jelenség az, midőn a képzés elvonás által történik. Ennek a jelenségnek vizsgálata azonban lehetetlen a vogul nyelvnek oly ismeretével, melyet a rendelkezésemre álló közleményekből meríteni lehet. Lehetséges utóvégre, hogy egy pár olyan esetről, mint *jëkw* — *jëkwi* (táncz — tánczol), *vöt* — *vöti* (szél — fú a szél) (l. alább) az elvonás jelenségével van dolgunk, de ezt olyan nyelvnél, melynek története nincs szemünk előtt, s a mely nem anyanyelvünk, lehetetlen meghatározni. Vagy két esetet azonban mégis találtam, melyekben kétségtől ilyen elvonással van dolgunk:

çaiti fut: *çajt-porkwë* futó jószágocska. IV. 394. — *näri taszit*: *när-jiwëm* toló rudam. IV. 83. — *itmi* szökik (alapszó: **it-*): *it-noçs* szökő nyuszt. II. 345. — *it-lë'in* szökő evet. II. 345.

Látni fogjuk, hogy a deverb. igeképzők jó része alakilag

azonos a denom. igeképzőkkel. Tüzetesen e jelenséggel a denom. képzők tárgyalásánál fogok foglalkozni; ide csak annyiban tartozik, a mennyiben a képzők életére vet érdekes világot. Kétségtelen ugyanis, hogy e képzők általában (kivételek lehetnek) nemcsak alakilag, hanem eredetüket tekintve is azonosak.

Ez az azonosság a denom. és deverb. képzők jó része közt nemcsak a vogulban, hanem a többi finnugor nyelvekben is felfedezhető. De hogy egy képző igéhez és névszóhoz egyaránt járulhat, abban nincs is semmi különös. A személyragozásnál teljesen analog eset van. A személyrag hozzájárul az igetőhöz, hogy kifejezzon egy meghatározott viszonyt az igében jelölt cselekvés és az illető személy között (v. ö. vog. imperat.). Ép úgy járul a személyrag egy névszóhoz, hogy az illető személynek egy a névszóban kifejezett dologhoz való viszonyát megjelölje. Sőt azt hiszem, hogy ha e jelenséget akkor tekintjük, midőn az alapnyelvben a személynévmások személyragokká fejlődtek, az «ige» és «névszó» kifejezések anachronizmusnak vehetők. Nem volt ekkor még sem ige, sem névszó: voltak szavak, melyeknek bizonyos képzetek feleltek meg. Ezen szavaknak igei vagy névszói értéke az általuk jelölt tüneményben volt. Így jelenthette pl. *känt* «harag» magát a cselekvést vagy az abstractumot. Az utána járuló névmás, melyből később személyrag lett, az mondta meg, hogy a *känt* szó által felébresztett képzeteket melyik személylyel hozsam kapcsolatba, a helyzet pedig, a melyben a szót használtam, megmutatta, hogy e képzetek által jelölt tünemény a jelenben lefolyó cselekvés-e vagy abstractum. Így jelenthette adott helyzetben a köv. mondat: **känt am jäni'* (szóról-szóra: harag én nagy) azt, hogy «haragszom nagyon» és azt is, hogy: «haragom nagy» (általában nagy szokott lenni). Így tehát az igeség vagy néviség nem a szóban vagy annak formájában, hanem a helyzetben volt.

Nem minden esetben ilyen világos a dolog, de azért mindenütt ki lehet mutatni a fennebb leírt alapjelenséget. Lássunk pl. egy olyan esetet, mint: **kwons am* «köröm» és «körömlök». Itt két eset lehetséges: 1. a *kwons* eredeti neve a körömnek, 2. a *kwons* esetleges vagy jelzői neve a körömnek.

1. Az első eset alatt értem azt, ha a *kwons* szónak más jelentése mint «köröm» nem volt soha, s eredete másra, mint a köröm appericipiálására nem vezethető vissza. Ebben az esetben a *kwons*

szó és a köröm szemlélete által nyert benyomás közt közvetlen, szoros, de általunk meg nem magyarázható kapcsolat volna. Ebben az esetben is olyan mondatban, mint pl. **kwons am nay* a helyzet a *kwons am*-nak ige értéket adna.

2. A második eset az, hogy a *kwons* szónak eredetileg más jelentése van. Mondjuk például, hogy eredetileg e szóhoz a karmolás képzete van kapcsolva, s így adott helyzetben jelenthetett «karczol», «karczolás» és «karczoló»-t. Utolsó jelentésében a fejlődés folyamán már csak a körömrre vonatkozott, s ez magával vonta a másik két jelentés körének megszorítását is, úgyhogy ezután **kwons am* mint cselekvés is csak azt jelenthette, hogy «a körömmel karczolok».

Ezt a dolgot azért fejtegettem bővebben, hogy megokoljam azt, hogy a közös finnugor deverb. és denom. képzők nagyrészt azonosnak tartom. Azt ugyanis, hogy egy szó, mely egy előttevaló szó jelentését módosította, ahhoz a szóhoz járulhasson és képzővé fejlődhessék, elsősorban e hozzájáruló, módosító szó jelentése és nem a módosítandó szó igei vagy névszói helyzete határozta meg. Így pl. ha a magyar *-ít* képző eredetileg valamivé tevést jelentő ige volt, egyaránt lehetett mondani: *áll-ít* = «állóvá tesz, állani tesz, állat» és: *nagy-ít* = «nagygyá tesz». Természetesen azt nem állítom, hogy az ilyenfajta esetek mind az igei és névszói kategóriák és egységére vihetők vissza, mert a fejlődés folyamán, midőn az ige a névszótól már elkülönödött, az analógia sok idetartozó esetet hozott létre (l. különösen a mordvin nyelvet).

A deverb. és denom. képzők azonossága még szembetünőbb a névképzőknél (*-p*, *-s*, *-tal* stb.). Itt is teljesen kizártnak tartom, hogy e képzőknek külön eredetet tulajdonítsunk, vagy elveszett képzőket tegyünk fel.

A fentebbi fejtegetés, mely az igei és névszói kategóriák eredeti állapotáról szól, adja meg a magyarázatot azon esetre, midőn ragból deverb. névképző lett (*-né*, *-l*?).

Ennek az eredeti állapotnak nyomait látom az oly esetekben is, midőn a névszó- és az igető közt semmi különbség nincs, midőn tehát a szó alakját igei használatban külön denom. igeképző nem különbözteti meg. Természetesen ezek közt az esetek közt sok újabb fejlődés is lehet, de hogy egy meglevő képző elveszésének eredményei volnának ezek az esetek, valószínűtlennek tartom.

Az alapszóban kifejezett dolog s az igeileg használt alakban kifejezett cselekvés (v. állapot) közt a viszony különféle lehet:

I. Az alapszóban kifejezett dolog alánya az ige cselekvésének: *võt* szél: *võt-ké vōti* ha a szél fú. II. 104. — *rakw* eső: *rakw-ké rakwé* ha az eső esik. II. 104. — *sōl* dér: *sōlél solimé* dérral van bevonva (tkp. bedérelve). II. 95. — *šal šalau* dér hull. III. 489. KL. — *qu, qw* folyó árja futása. II. 137: *qwi* folyik. II. 31. — *tqw* ág: *tqwi* ágazik K. Sz. 144.

II. Az ige cselekvése létrehozza az alapszóban kifejezett dolgot: *mōjt* rege: *mōjti* regél. II. 99. — *sās* bog: *kwāli' jāni' sāsél ti sāsäst* kötél nagy bogával bogozták. II. 337. — *kānt* harag: *ul kāntén* ne haragudj. IV. 417. K. — *jēkw* táncz: *jēkwi* tánczol.

III. Az alapszóban kifejezett dolog eszköze az ige cselekvésének: *kwons* köröm: *Sis-kwonsi-jā* Hátvakaró folyó. IV. 437. — *kēlp* vér: *kēlpawé* bevérződik. II. 73.

Az összetett képzők megállapításánál volt egy kis nehézség. Van pl. két képzett ige: *ūnli* (ül) és *ūnlili* (üldögél). Az alapszó *ūn-* (ül). Kérdéses volt mármost, hogy az *ūnlili* igét az *-l* egyszerű, vagy a *-lil* összetett képző esetei közé sorozzam-e, vagyis tudnom kellett volna, hogy ez az alak a nyelvérzékre nézve *ūn+lil-* vagy *ūnlil-l-e*. Számos ilyen esettel találkoztam s ilyenkor mindig egyéges képző-bokornak vettem az összes képző-elemeket (tehát: *ūn-lil-*). Külömben is az összetett képzők közül csak a legfontosabakat soroltam fel, mert nem találtam érdemesnek, hogy azt a végtelen sokféle képző-torlódást, melyekből egy-egy esetre csak egy-két példa van, mind felsoroljam, hisz elemeiket úgyis részletesen ismertetem.

Érdekes lett volna talán az egyes képzőknél a többi finnugor nyelvek megfelelő képzőit is felhozni, ezt azonban a legtöbb esetben nem tettem. Oka ennek egyrészt az volt, hogy a már eddig kimutatott egyezések nagyon jól össze vannak állítva (I. BUDENZ: Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana; SZINNYEI: Magyar nyelv-hasonlítás, 2. kiad. 1902), s így felesleges lett volna dolgozatom terjedelmét e tények egyszerű lemásolásával növelni. Arra pedig, hogy önállóan új egyezéseket állapítsak meg, minden finnugor nyelvet legalább is úgy kellene ismernem, mint a vogult. Mert úgy gondolom, hogy szótári és nyelvtani ismerete a nyelveknek nem elég arra, hogy nekimenjünk a hasonlításnak. Nem elég különösen

a képzőknél, hol a jelentés- és alak-változásnak oly tág tere van. Minthogy az egyszerű képzők rendszeren egy, legfeljebb két hangból állanak, természetes, hogy nagyon könnyű a különféle nyelvekben hasonló hangalakú képzőket találni. De a míg nem ismerjük a felvett képzőnek mindenik nyelvben lehetőleg minden szerepét, s a míg nem vagyunk tisztában az egyes nyelvek külön hangtörténetével, addig csak a legnagyobb óvatossággal lehet a képzők hasonlításába belemenni. Ha az összes finnugor nyelvek képzése külön-külön fel lesz dolgozva, biztosabb alapja lesz a hasonlításnak is.

Természetes, hogy dolgozatommal a kérdést nem meríthettem ki. Csakis MUNKÁCSI szövegeit (Vogul népköltési gyűjtemény) használtam föl, mert AHLQVIST szövegeinek (Wogulische Sprachtexte, herausgeg. v. Y. WICHMANN, Helsingfors 1894 és Wog. Wörterverzeichnis, u. o. 1891) földolgozása olyan fáradságba került volna, hogy az eredmény nem érte volna meg. MUNKÁCSI szövegei pedig mind megállapodott formájú, nemzedékről nemzedékre szállott dolgok, s így a nyelvet csak egyoldalúlag lehet belőlük megismerni. A jelenben beszélt nyelvben bizonyára mozgalmasabb a képzők élete, mint ezekben az öröklött szövegekben, hol majdnem minden mondatnak stereotyp alakja van. Az élő nyelv bizonyára nagyon érdekes adatokat szolgáltatna.

IGEKÉPZÉS.

Igeképzés igéből.

Műveltető képzők.

1. A *-t* képző. — A *-t* a leggyakoribb caus. képző a vogulban. Érdekes s az összes vog. caus. képzőknél tapasztalt tény, hogy valódi műveltetésre, azaz a magyar *ásat*, *írat*-féle alkalmazásra alig akad példa. Ez azonban nem azt jelenti, hogy az élő nyelvben nem lehet gyakori a képzőnek ilyen szerű alkalmazása is.

Alakja e képzőnek az összes nyelvjárásokban: *-t*. E *-t* előtt gyakran *i*, *e*, *ä* hang áll. Nem hiszem, hogy e hangok jelentős elemek volnának (e hangok különben is egy nyelvjárás határain belül is váltakoznak egymással). Bizonyára az olyan példák közt, mint: *ꞗot pēsütü* «megoldja» III. 9. és: *pēsätüslem* «megoldottam» semmi

lényeges különbség nincs. Az *é, i, ä* hangok pedig a névszóknál is váltakoznak egymással: *sétép* czérna: *sätápél* czérnával; *lüléy* álló: *lüléy* id. etc. En tehát a *-t, -ét, -it, -át* alakokat egy és ugyanazon képzőnek veszem.

A *-t* képző használata a következő:

I. Műveltető: *nan tawä ti puškä-kiwert älné vitel ajtälñ te öt* e hordóban levő vízzel itasd meg I. 69.

II. Megengedés: *la'ilänñ at põlté'im* (*põli* fázik) lábukat nem hagyom fázni IV. 16.

III. Valamely állapot előidézését jelenti: *α*) Mozgást jelentő igéknél: *uji* süllyed: *ujti* süllyeszt IV. 91. K. — *va'ili* leszáll: *võlti* leszállít IV. 416. KL. — *patì* esik: *patti* dob II. 5. — *jányzi* forog: *jányzi* fordít IV. 229. — *tazi* jut: *takti* nyújt II. 219. — *χāηχι* hág: *χāyti* felvisz IV. I. — *tāli* felszáll: *tälti* felszállít IV. 88. KL. — **āméri* merül (*āmérawé* alámerül I. 71, a szenvedő alakra nézve v. ö.: *χuji* fekszik: *χujawé* III. 69, l. a szenv. képzőnél). — *āmerti* merit IV. 118. FL. — *kāü* kel: *kälti* felvisz IV. 359. AT. — *tuñsi* áll: *tuñti* állít I. 3.

β) Általában valamely állapot v. cselekvés előidézését jelenti: *χañsi* ismer: *χañsti* tanít I. 71. — **šāpi* illik: (*at šāpili* nem illik III. 217), *šāpiti* készít I. 109. FL. — *šawi* mozog: *šowiti* megránt II. 317. — *māsi* öltözik: *māsti* öltöztet IV. 374. K. — *ūsi* elvesz: *ūsti* elveszit II. 127. FL. — *χõli* elpusztul, fogy: *χõlti* fogyaszt II. 37. — *khõli* hall: *khõlti* mutat II. 37. — *siti* süt, *sëts* süttött IV. 348. T. (v. ö. magy. *sül*) III. 525. P. — **khõli* hasad (*khõlpi* reped) *khõlti* hasít III. 483. KL. — *poqji* fő-: *pajti* főz IV. 312. KL. — *tāli* olvad: *tälti* olvaszt IV. 376. K. — *kēñsi* ébred: *kēñsti* ébreszt IV. 155. FL. — *šunsi* néz: *šunsti* mutat III. 357. KL. — **tqri* le-bocsátkozik? (v. ö. *tārāmlì* I. 161.), *tqrtqu* le-bocsáttatik III. 523. P. — **poki* reped (*pokli* hasadoz Sz. 98): *pokatēsän* megrepszettted III. 457. — *tõli* fogy, olvad: *tõlāti* koptat IV. 168. KL. — *tēi* eszik: *nou nājärlekēñ täütél täütélem* a te fejedelemségedet tüzzel felégetem (megetetem) IV. 348. T.

IV. A képző caus. jelentése elhomályosult: *lūñsi* sír: *ājkütä lūñsäti*, *naurēmayä lūñsäti* öregét siratja, gyermekeit siratja I. 56.

2. *-l*. — A caus. *-l* (*-él, -il, -äl*) nem gyakori képző a vogulban. Az összegyűjtött példákban általában valamely állapot előidézését jelenti: *põli* fagy, hűl: *pajtim āsek . . . põllawé* a főtt hurkát . . . meghütik IV. 421. — *tui*, *tuj-* bemegy (*tujmēñ* megyünk IV. 95. FL. *tüm* belépett IV. 295. K.) *tüli* bevisz I. 3. — *ju tolástil* behozta IV. 368. AT. — *rawi* illeszkedik, illik IV. 387.: *kit jaw āk-wän rawlärēñ* a két fát illeszd egybe I. 151. — *uni* ül, van: *atij kwolöl ünlawēm* illatos házat készítenek nekem III. 103. — *tüli* rejt I. 89. (*tujti* id.). — *tõsi* szárad IV. 421. KL.: *tõslau* szárítatik IV. 420. KL. — *punsé* fő. T.-Sz. 99.: *itmäç ponslõs* kenyeret

sütött IV. 363. T. — *mar*i szükül II. 135: *mar*li szükít II. 157. — *saw*i savanyodik: *päl-sowlau* megsavanyíttatik IV. 420. KL. *säwi* id.: *säwli* megsavanyít KL. NyK. 22 : 34.

Összetettek.

1. *-lt* (*-elt*, *-ilt*). — A frequ. *-l* és a caus. *-t* összetétele: *χüti* hajlik: *χütelti* hajtogat IV. 222. FL. — *pojti* megszűnik, csillapodik: *pojtelti* csillapít I. 148. — *aji* alszik: *ajiltitü* elaltatja III. 405. ÉL. — *nüwi* mozog: *nüweltunkwé* mozgatni IV. 30. — *lönti* reng (*löntény tärém* rengedező ég II. 213.) *löntelti* rengedeztet II. 91. ÉL. — *sunsi* néz: *susseltunkwé* megnézetni II. 138. — *titi* ázik: *titelti* áztat KL. P. Sz. 139.

2. *-mt*. — Meglehetősen ritka képző; valószínűleg a moment. *-m* és a caus. *-t* összetétele. Példák: *näpi* csüng: *sipä näpöntestä* nyakát lecsüggesztette I. 84. — **töli* repül (*teili* K. II. 224. — *töleml* röppen I. 11.): *nürem uj jelpinön tärä tölentilém* hatalmas állat szentedet keresztülröpítem III. 452. — *sälti* belep: *akwän sältöntiäném* egybe dobálom őket III. 142.

3. *-pt*. — Szintén elég ritkán használt képző: moment. *-p* + caus. *-t*. Példák: *tuñsi* áll; *tuñti* odaáll; *tüštepti* állít III. 433. ÉL. — *χuji* fekszik: *χujépti* lefektet II. 19. — *ariti* megmarad II. 213: *äritäpti* meghagy KL. Sz. 13.

Gyakorító képzők.

A gyakorító képzőknek a vogulban is ugyanazon alkalmazásai vannak, mint a többi finnugor nyelvekben (l. BUDENZ, UA.). A vogulban azonban, különösen a költői nyelvben, sokszor elhólyosult e képzők eredeti frequ. jelentése, s ilyenkor inkább csak az elbeszélés elénkítésére szolgálnak. A tavdaiban az *-l* és *-nt* frequ. képzők a jelenidő jegyeivé lettek.

1. Az *-l* képző. — Alakjai: *-l*, *-él*, *-il*, *-il*. Az *é*, *i*, *i* hangok egy nyelvjárás határain belül is váltakoznak egymással s szintén nem jelentős elemek. Az *-l* képző használata a következő:

I. A cselekvésnek ismétlődését fejezi ki: *päxwti* hajít: *päxwtli* lödöz IV. 175. FL. — *sqori* vág: *sqorlaww* vagdalni II. 237. K. — *vöti* szed: *vötli* szedeget III. 128. K. — *sänjwi* rüg: *jiwälém* . . . *sonkhlilém* koporsóm fedelét rugdosom IV. 117. FL. — *kiti* kérdez: *sänän ta-kwoss kitilawé* anyja hiába kérdegeti őt I. 5. — *kitélitü* kérdegeti III. 523. P. — *sunsi* néz: *sunsiliänä* nézegeti őket I. 131. — A tavdaiban az *-il* alaknak *-ul* felel meg [v. ö. *jäni* É. = *jänü* T.; *tari* fenyő É. = *täru* T.; *täri* darú É. = *täru* T.] *kitülül* kérdeget IV. 345. T.

II. A cselekvés húzamosságát jelenti: *tati* hord: *tatiläxw* hordozni I. 167. K. — *uri* őriz: *uriläxw* őrizgetni IV. 378. K. — *tüli* áll: *tüliawem* előtttem álldogálnak III. 147. — *kisi* füttyöl B: *késeli* füttyörész IV. 400. K. — *kañsi* sorvad: *kañslankwé* sorvadozni II. 312. — **tüli* repül (*tülemi* röppen): *tüliawem* röpködtem IV. 320. *toulállöt* repdesnek IV. 368. AT. — *üli* jár: *üli* halad Sz. 33., AL. — *päti* esik: *jü pätillet* lefelé hullanak IV. 358. AT. — *saíti* örvend: *saitile'it* örvendeznek III. 376. — *väri* csinál: *kalnä väri* zajt csinál III. 380. — *zähxi* hág: *zähxile'im* felfelé hágoz III. 239. — *pili* fél: *pililawem* félelmes vagyok II. 25. — *toti* hord: *sijim totilawé* hírem terjesztik II. 160 — *uji* úszik: *ujile'im* úszkállok II. 193. — *zäli* hal, elfogy: *zälilém* elhervadt III. 11. — *üli* van, él: *üliälw* mulatgass III. 195.

III. A többi frequ. képzőknél is előforduló eset az a vogulban, hogy az azon igében kifejezett cselekvés, melyhez a frequ. képző járult, voltaképp nem gyakorító; de mivel a cselekvésnek több alanya vagy több tárgya van, helye van a frequ. képzőnek, mert azt jelöli, hogy az illető cselekvésben mindenik alany külön részt vesz, vagy hogy mindenik tárgyra külön-külön kihat a cselekvés: *paul saw saw nē ojile'it* a falubeli sok sok asszony szétfutmodik III. 361. — *naj latyā zariłenē mos ta kwoss sunsi* hiába nézi az utolsó szikra elalvásáig I. 13. — *ñarä masili* két saruját felölti III. 382.

IV. Némely esetben a képző frequ. volta teljesen elhomályosult: *üni* ül: *ünli* id. (általában az utóbbi használatos, az *üni* alak ritkán fordul elő. — **puri* fürdik: *püli* id. (*pürjelnē kwol* fürdő ház Sz. 102.).

V. Van eset rá, hogy e képző is moment. jelleggel bír: **rozi* nyerít: *lü rozuli*, *khürem-pis ker-kwäl pal-suläti* a ló egyet nyerít, a háromszoros vasházat szétzúzza IV. 167. (l. a bevezetést).

VI. A mint említettem, az *-l* és egyáltalában a frequ. képzők sokszor csupán az előadás élénkítésére szolgálnak. Sokszor a cselekvésnek a jelenben való lefolyását emelik ki. Nagyon természetes tehát az a fejlődés, melynek következtében az *-l* és az *-nt* frequ. képzők a jelen idő jeleivé lettek a tavadai nyelvjárásban. Az *-l*, mint MUNKÁCSI kimutatja, általában a többtagú igékhez járul: *nün-khgrätal* felnéz IV. 403. — *khänánti* függ: *khänántal* u. o. — *khgrätaxti* egymást nézi: *ukin khgrätaxtlét* egybe néznek u. o. Kivételesen azonban egytagú többl. is képez jelen időt az *-l*; MUNKÁCSI a következő példákat hozza fel: *ästä* haragszik: *äšťal*. — *voxté* dob: *voxtal*. — *üté* folyik: *ütal*. — *jumsi* szendereg: *junsal*. — *luxté* mozdít: *luxtém* mozdítok (Vogul Nyelvjárások 290.).

2. *-t*. — Alakjai: *-it* É. ÉL., *-it*, *-it* K. KL. P. *-ut* T. Elég gyakran fordul elő az az eset, hogy a *-t* képzőnek frequ. jelentése van. Nem valószínű, hogy az előtte levő *i* hangban és változatai-

ban lappangna a frequ. képző. Lehet, hogy a *-t* frequ. jelentéssel a moment. *-t*-ből fejlődött (l. a bevezetést), de az is lehet, hogy eredetileg külön képző. Ebben az esetben megfelelne a magyar *-z* frequ. képzőnek. Talán a *-zat* refl. képzőben is ez a *-t* van (v. ö. SZINNYEI, Magyar Nyelvhasznítás² 63. és NyK. 31 : 468.). Az idevágó példák a következők: *çajti* fut: *çajtiti* futkos II. 125. FL. — **tilli* repül (*tilemli* röppen): *tilitat* repkednek IV. 399. K. — *khaj-tites* futkosott II. 238. K. — *vëri* bir: *vëriti* kiáll, kibír I. 36. — *šusi* átgázol P.-Sz. 130: *sošiti* kószál K. u. o. — **voli* ragyog (*vol-çelti* id. III. 98.), *voliti* ragyog III. 315. Ide tartozik még a következő deverb. névszók *-t*-je is: *lepi* takar: *leptä* takaró, lepedő III. 318. — *ali* él: *altul* életmód III. 435. (l. SZINNYEI, Magy. Nyelvh.² 63. és NyK. 31 : 468.).

3. Az *-s* képző. — Az *-s* (*-és, -is, -üs, tavdai: -qs, -äs*) szintén elég gyakran használt képző, bár frequ. jelentése sokszor elhomályosult. BUDENZ szerint úgy a finnugor frequ. *-sk*-nak, mint a finnugor moment. *-ks*-nek a vogulban *-s* (*š, ś*) felel meg. (UA. 31. és 74. l.). Csakhogy azok a példák, melyeket REGULY szövegei nyomán a mom. vog. *-s*-re felhoz, nem nagyon világosak. Ezekben a példákban ugyanis a tőnek mom. jelentése van, s így lehetséges, hogy az irradiatio esetével van dolgunk. Mivel azonban egyiket olyan jelenség van (az *-s* imperativusi és inchoat. alkalmazása), mely tényleg egy vog. mom. *-s* képző megvolt a mellett bizonyít, itt csak azokat a példákat adom, melyeknek határozottan frequ. jelentésük van, a többi példát pedig a mom. képzők közt fogom tárgyalni. E példák a következők: **raçwi* esik: (*rauçpi* hull I. 5. — *raçi* esik II. 178.) *tuopä rausenät* evezője buczkál IV. 91. KL. — *müri* mérül: *mürsuçkwé* búvárkodni I. 160. — *këli* látszik Sz. 48. K.-KL.: *këlsi* tükrözik, tükröződik IV. 93. FL. — *jäli* jár: *jäläsauçkwé* járkálni IV. 10. — *saçi* liheg III. 76: *šäkhásoç* magát kipihegni IV. 354. AT. — *poçki* imád II. 12.: *poçksi* könyörög II. 129. FL. — *suçti* hallszik, zajlik: *jerrän suçtséné khum* éneke hangzó férfi IV. 114. FL. — *läwi* mond: *ätrij mät jänçwé çum Äter läwsawén* istenkét uraló földeket körüljáró Fejedelembős férfinék neveznek téged II. 313. — *jänçi* forog: *jänçäsi* forgolódik IV. 12.

4. *-j*. — Csak egy-két példa van, s kétséges, hogy az is nem tartozik-e a mom. *-j* képző példáihoz. A BUDENZTŐL (UA. 36.) felhozott példák is kétségesek. Ő a következő példákat hozza fel: *peläç*-gyülni, v. ö. *pelamli* kigyúlad, f. *pala*-ég. — *üçluç*-egyvetnyal, v. ö. *üçlent*-nyalogat, m. *nyal*; *maläç*-tapogat, v. ö. *maln*-id.; *üçaleç*-nyel, v. ö. m. *nyel*. — *pöl*-fal: *pöluç*-felfal; *tist*-szomorkodik: *tistuç*-id. Kivéve ez utóbbi példát, a többit mind a mom. *-j* képzőnél fogom tárgyalni. A BUDENZTŐL felhozott példák-nál határozottabb frequ. jellegűek: *këli* látszik: *këleçi* tükröződik IV. 309. — *saçli* tördel I. 125: *saçläjësté* szálakra vagdalta I. 171. K.

(de kérdés, hogy az utóbbi nem denom. képzés-e *sa'ilä* forgács névszóból).

5. A γ képző. — E képző a vogÉ.-ban a következő alakokban fordul elő:

γ és χ : *χūlyinte'it* úszkálnak II. 95.: *χūlyinte'it* id. II. 118. — *síšyi* visit II. 304: *síšyi* id. II. 59. — *ältřeli* összeró I. 67: *ältřeli* III. 116.

γ és $-k$: *sáryi* fecseg IV. 320: *sárkény* visongó III. 452. *sárkíti* fecseg IV. 117. FL.

γ és $-j$: *sáryi* ég IV. 13.: *sáryim* égett III. 469. *sáryimé* I. 72.

A vogÉ.-ban még a következő párhuzamos alakokat lehet találni: *χuji* fekszik: *χujiläli* és *χujřeläli* hever. — A γ és az i' váltakozása közönséges jelenség a vogulban: *ěřem* ~ *ěri'*, *kwälyem* ~ *kuäli'* stb. Ennek az i' -nak utórésze, melyet a mellette álló γ jegy jelöl, redukált γ -féle hang (v. ö. SZINNYEI, M. Nyelvhasonl.² VIII. I. jegyzet). Kérdés már most, hogy ez a szó belsejében mássalhangzó előtt nem vesztetett-e el nyomtalanul? Ha ez megtörténhetett, akkor a *χujiläli*-féle alakok is a γ képző esetei közé tartoznának. Feltéve, hogy a szövegek jelzése helyes, taláunk is ilyen eseteket: *ěri'* 'ének' lativusa: *ěriné* (Vog. nyelvjár. 6); *lei'* farkok: *χasä leipä* hosszú farkú. Mindamellett ezt a kérdést csak pontosabb hangtani vizsgálat után lehetne eldönteni. (Abban az esetben, ha ezen i és az utána következő mássalhangzó közül csakugyan a frequ. γ képző veszett ki, az $-il$ és $-it$ képzők, melyeket fentebb az egyszerű $-l$ és $-t$ -nél tárgyaltam, az összetett képzők csoportjába tartoznak.)*

Végre a vogÉ.-ban még az is előfordul, hogy a γ eltűnt és az előtte álló mássalhangzó megnyúlt: *mirři* dörög: *mirritawé* I. 15. *sáryi* fáj II. 383: *sárrätém* megsajogtatta III. 172. — *sárrimét* megszenesedtek I. 46.

A KL.-ban általában eltűnt a γ , és az előtte levő mássalhangzó megnyúlt: *lujři* énekel II. 291. B: *lujji* KL. — *porři* ugrik III. 6. B: *párrimét* ugranak IV. 416. KL. — *sáryi* zajog B: *sárrri* III. 355. KL. — *ěšřin* dicsekvő IV. 229 FL.: *ješšém* dicsérő IV. 165. KL.

Az alsólozvai, kondai és pelimi nyelvjárás általában meggyezik a középlozvaival, de különösen a kondaiban a γ is előfordul: *lojži* énekel IV. 397. K. — *ajži* rikkant IV. 97. KL. de: *ajřes* II. 224. K. — *arři* fészül É.: *arřaus* fészültetett III. 523. P. — *tarři* reszket IV. 143. É.: *tarři* III. 523. P. A kondaiban néha $-w$ alakban is előfordul: *porři* ugrik: *pqrwélés* ugrott IV. 412. K.

A tavdaiban leginkább $-k$, $-kh$ alakban fordul elő: *lotři* ropog Sz. 396. K.: *lqtkhé* Sz. 61. T.**)

*) A KL.-ban az $-i$ -nek i felel meg: É. $-lit$, $-il$, $-it$, $-iläl$ ~ KL. $-lit$, $-il$, $-it$, $-iläl$.

***) A tavdaiban az i -nek u felel meg: $-il$ É. ~ $-ul$ T. stb.

BUDENZ e képzőt a finnugor frequ. *-ŋ*-nél tárgyalja (UA. 47.). A nála idézett példákban e képzőnek *-ŋ* és *-g* alakja van. Az *ŋ*-ből némely nyelvjárásban (pl. *nay* É.: *naí'* K.) csakugyan vált *i'* vagy ezzel váltakozó *ɣ* (*näyén* téged K.); az északiban azonban erre biztos példát nem találtam (*jäni'* és *jäney* l. az *-i*, *-i'* denom. képzőnél). Még csak azt jegyzem meg, hogy itt is sok esetben nem elég világos a képző frequ. jelentése.

I. A képzett igének frequ. jelentése van: *jōmi* lép: *sqwél jōm-γän* sokat járdal III. 128. K. — **pēni* varázsol (v. ö. *pēni* varázslat), *pēnyēnē sa'irep* bővülő fejsze IV. 411. — *lēnti* rengedez (*lēntiŋ tā-rēm* dagadó óceán I. 61.), *lēnti* hullámszik I. 29. — *luji* énekel (v. ö. *luimēŋ* éneklő II. 429): *kukkuk nē-ākwa luji'* kakuk néjje-asszony énekel II. 291. Alapszavuk hiányzik, de bizonyára ide tartoznak: *γosyi*: *kwol-kan γosyimē awinēl kwonā šältēmtawēs* a ház padlóját végig seperve az ajtón át kidobott IV. 328. — *γosjiänä* csapdossa őket II. 79. ÉL. — *jünγuwēs* rugdostatott IV. 170. (v. ö. *juniti*), *junyi* tapos IV. 328. — *γisyei'* csúszkálnak IV. 391. L. (v. ö. *γisäti* szánon csúsztat III. 101., *khisati* csúszik Sz. 21. AL.) — *sārri* ég IV. 13. — *eskēŋ* izzó IV. 401. T. — *soyri* faldos IV. 400. K.

II. Ebben a csoportban azokat a példákat sorolom fel, melyekben a *-γ* olyan igékhez járult, melyek hanggal vagy mozgással történő cselekvést vagy folyamatot jelölnek s gyakran mom. vagy pedig inchoat. jelentésük van. Alapszavát soknak nem sikerült meglegnem, s lehet, hogy némelyiknek nem is volt soha *-γ* nélküli alakja. Ha a hangot vagy mozgást jelentő igék nagyobb csoportjához hozzájárult a *-γ* képző, megtörténhetett, hogy egy hangutánzó szó keletkezésekor felvette e képzőt. Példák: *ērri* énekel É., *jērri* id. KL. — *mīri* morog II. 198 (*mīriŋ* dörgő II. 199). — *šurri* csurog IV. 389. *šurri* Sz. 130. — *sulri*: *kwol pal-sulγēs* a ház szét-hullott IV. 153. FL. (v. ö. *sūlpāli* II. 339.). — *tārri* rezeg IV. 143. — *tārri* id. III. 523. P. (*tārmä* rezgése III. 374.) — *larri* forog I. 6. — *γamri* nyüzsög I. 156. — *karri* morog I. 49. — *šarri* fecseg IV. 320. *šārri* id. III. 355. KL. *šerkēnē* fecsegő III. 284. — *kajji* huhog IV. 411. — *lasri* lépeget IV. 251. K. — *sorri* szór IV. 374. K. — *porre'im* iramodom III. 6. — *parremēt* ugranak IV. 416. KL. — *kwänē lanγat* kiillannak IV. 399. — *šišri* felsikolt II. 59. — *šišri* id. II. 303. — *qjres* felkiáltott II. 224. K. *ajji* kiált IV. 97. KL. — *lāwi* szól: *lāri* megszólal I. 16., *loqri* id. IV. 159. KL. — *khārri* fölzüg IV. 105. P. — *khāmγētēsre* felsikoltottak IV. 252. K. — *vit rāpγēs* a víz gyűrűket vetett II. 226. K. — *āwi las-γitü* az ajtót erősen bevágja III. 370. — *vöt siwγi* a szél sivit IV. 400. — *ponkhuy* fíngani IV. 404. T. (*pannami* Sz. 91. AL.). — *pušši* elszökik (< **puš-γi*) Sz. 105. KL.

A vogul nyelvjárásokban ki lehet mutatni egy *γ*-präsens-képzőt. SETÄLÄ ezt a *-γ*-t azonosítja a finnugor nyelvek némelyiké-

ben előforduló *-k*, *-g* praesens-képzővel, mely eredetileg nomen agentis-képző. Ezen föltevés mellett szólnak az olyan példák is, mint: *kwälti vit* ragadó víz II. 395. FL. — *vitte uji yar lè'in* vízben úszó hím evet III. 343. — *jelel khaiti lai-pū* alant futkosó kis fiú IV. 114. stb. De talán nincs kizárva annak a lehetősége, hogy e *-γ* azonos a frequ. *-γ* képzővel. Ebben az esetben a *-γ* frequ. képző ugyanazon a functió-fejlődésen ment volna keresztül az egész vogulságban, mint az *-l* és az *-nt* frequ. képző a tavdaiban, s az *-sz* és *-d* a magyarban. A *kwälti vit*-féle példák sem bizonyítónak ellene. Feltéve, hogy ez az alak tényleg azonos a praesens egyes 3. sz.-vel, ez igealaknak jelzői, vagyis névszói használata nem okozhat nehézséget a vog.-ban. Más igealaknak is van hasonló alkalmazása: *supi'sis jaktawé ossü sujri'süt* tokhal módjára átszelt vékony ligetecskejében III. 368. — *tätawé soär* felteendő lószőr III. 130. K. A fentebb tárgyalt *-s* képzőnek is van néha praesens-képző functiója: *ösém* vagyok IV. 103. KL. — *äsém* id. II. 414. K. Nem lehetne-e az *ülzém* vagyok IV. 382.-féle alak is hasonló fejlődés eredménye?

Még csak azt említem meg, hogy a *pél* szócskával kapcsolatban e *-γ* képző megmarad az északiban: *joli män jojterén-pél* ha az alsó földre érkezel (MUNK., V. Ny. 47.).

6. *-r*. — Ez a képző, épp úgy mint a magyarban, nem élő képző. Egymagában nem is igen fordul elő, csak más képzőkkel összetéve. Sok példában, hol ez az *-r* előfordul, az alapszó már nem él, s csak más nyelvek segélyével mutathatjuk ki, hogy ez az *-r* nem tartozik a tőhöz. Az ide tartozó példák a következők: *kwon anykwermäts* kifelé pillant II. 213. — *angurmäti* tekint Sz. 7 AL., v. ö. *anykwäti* pillant II. 299. — *šakhëri* perzselődik: *šakhërim ätën* perzselés szagod IV. 123. KL., v. ö. *il-šakhujus* megperzselődött Sz. 122. T. — *sämäm pašëmnë kwasertawé* szememet égeti a füst Sz. 53. P., v. ö. *kwäsemlenti* gyúlad Sz. 53. KL. — *söžermi* összezsugorodik II. 364., v. ö. *säžit* göngyöleg II. 247. — *söžyti* gombolyít II. 111. — *säžertanti* vonszolja magát III. 231. — *šöžertaxti* kapaszkodik I. 121., v. ö. osztj. *söžlëm* húz, czibál (PATK. 137.) — *vänkerti* ránczigál II. 57., v. ö. *vänki* mászik, csúszik I. 9. — *päsërti* kifacsar Sz. 94. P. — *piškerti* id. Sz. 97. AL. (v. ö. MUSz. 481—482.). — *näny-säžyrti* felugrik Sz. 122., v. ö. osztj. *sögom* ugrás; *söžmëny* id. (PATK. 136). — *vasërmatili* üt Sz. 154., *vasërpili* id. u. o. AL., v. ö. *voški* zúz, vág II. 209. — *säžrimë* hadonázva IV. 149. FL., v. ö. *šakhi* kalapál Sz. 122. K. *säžti* zúz I. 171. K. — *pätärs* eltünt II. 74., *pätërti* eltünik I. 63. — *pätäläli* eltünik IV. 242. — *pätërläli* id. IV. 276. Rövid hangzóval: *patërtäslem* elveszitettem IV. 24. — *ta këm ti patrawës* anyyira elfogta im dühe II. 70. Kérdés, hogy a felhozott példák összefüggenek-e a *pati* esik igével. Ez az ige is előfordul hosszú *-ä*-val (ha nem

sajtóhiba), pl. *pātnūm* esném II. 74. A jelentés-eltérés nem volna akadály. — *sunrilem* gyömösölöm III. 335. FL. — *šumri* id. III. 349. KL., v. ö. osztj. *suidem* bedugni, zürj. *sujni* id. (PATK. 144.) — *pojarēm* gördült II. 298., *pojerāli* dülöngözik I. 6. — *puwārim* *mīni* gurúlva megy IV. 363. AT. — *powerāli* hengerőzik IV. 394., *powari* gurúl II. 73. — *pā'iri* id. IV. 381. K., *pa'irmenti* id. Sz. 94. P., v. ö. m.: *forog*. Továbbá: votj. *poq* göröngy, rög; *pogilās* gömbölyű; *pogilisk-* gurul; *pogilt-* gurít (MUNK. Votj. Szótár 169—170.); osztj. *pāgal*, *pōgol* (PATK. 101.). (De vogul: *po'ri* gömbölyűvé Sz. 98. Így *pojeri*, *pojerāli* lehetnek denom. alakok a **pojer* gömbölyű szóból.) Esetleg ez az -r van a következőkben is: *majrute* szorít Sz. 64. T. — *pal-šökör*ti szétfeszít Sz. 127. P. — *pal-sōghör*ti felborzol AL. u. o. — *powārti* gyúr Sz. 102. T. — *šixriŋ* csikorgó II. 42. (v. ö. *šixliŋ* id. III. 316.).

7. -nt. Alakjai: -nt, -ent, -int, -ánt; a tavdaiban: -ánt, -ant, -qnt. Használata a következő:

I. A cselekvés ismétlődő: *rānxi* kiált: *rāŋxente'it* kiabálnak III. 229. ÉL. — *šauri* vág: *šaurenti* vagdal III. 347. KL. — *jōmi* lép: *jōmenti* lépdegél IV. 379. K. — *mūrinti* nevet I. 46., *mōwinti* nevetgel IV. 339., *mā'inti* Sz. 69. K., *mānti* KL. u. o., v. ö. *mōvēlāli* mosolyog II. 129., *mōvēlti* id. III. 76. (v. ö. még: m. *nevet*, régi: *mevet*). — *jāli* jár: *khotelätel kēnosz jālenti* mindennap vadászni jár I. 168. K.

II. A cselekvés huzamos: *minente'im* mendegélek II. 169. — *aji* iszik: *ajēntäst* iddogáltak III. 222. ÉL. — *taji* eszik: *tajēntäst* eddegéltek III. 223. — *tuiši* áll: *tuišēntēt* álldogálnak III. 347. KL. — *tati* hord: *tatēntit* hordozza III. 489. KL. — *tawi* evez, *tawenti* evezget III. 374. — *khqni* függ: *khqnantal* id. IV. 359. AT. — *khuji* fekszik: *khujāntal* heverész IV. 462. T. — *pāili* fürdik: *pāilenti* id. IV. 381. K. — *jāji* jó: *jājenti* jődögel IV. 412. K., *jājenti* IV. 106. P. — *junanti* szendereg Sz. 45. AL., v. ö. *junsē* id. T. u. o. — **taiti* rág: *taitanti* rágesál Sz. 132. AL. — *lokwi* kuszik: *nunq lokwenti* felkuszik III. 523. P.

III. A cselekvés kezdődő: *joqmi* jár, megy: *ām ti joqmentāsēm* én tehát útnak indultam III. 351. KL.

IV. A tavdai nyelvjárás az -nt képzőt használja a praesens kifejezésére az egytagú igéknél: *mīni*: *mināntēt* mennek IV. 355. AT. — *khuji*: *khujāntēt* fekszenek IV. 351. — *nōji*: *nōjant* nyúz (MUNK., Vog. nyelvjár. 290.).

Összetettek.

1. -āl. Elemei: -ā+frequ. -l. Ez az -ā, mint látni fogjuk, több összetett képzőben előfordul. Egyedül sohasem fordulván elő, eredeti jelentésére és alakjára a vogul nyelv nem ad magyarázatot.

Az *-āl* képzőnek a kondaiban és a lozvai nyelvjárásokban (alsó és közép) rendszeresen *-oql* alakja van. Példák: *kwāli kel: kwālāli kijárogat* II. 21. — *joyti jut: xqsä jälēs, rāti jälēs, šaris pattēn at joxtāls* sokáig járt, kevés ideig járt, a tenger fenekére nem jutott el I. 160. — *nēli látszik: nēilālmēm érkeztem* III. 133. — *rēpi ráz: an Tōmil'ajkū . . . ūl sai' rēpāilēm* im Tómiy öreget én felvagdalom III. 471. — *poŋkli pōŋkheloqlēt* részegeskednek IV. 87. KL.

2. *-lāl*. — Alakjai: *-lāl, -ēlāl, -ilāl* É. ÉL. *-loāl* K. KL. AL. *-lql* AL. P. Vannak ezeken kívül még *-ilāl* és *-ulāl* alakok is, melyeket, feltéve, hogy ez *-i*-ben nem lappang a *-r* frequ. képző, szintén itt tárgyalok.

Elemei: frequ. *-l* + frequ. *-āl*. Használata:

I. A cselekvés ismétlődő: *aji iszik: ajelālē'im* iddogálok IV. 59. FL. — *pūti bök: pūtilālītā* bökdösi III. 449. — *pāti esik: patilālī* hulladoz III. 241. — *šūlti belép: saw xum saw šāltilālī* sok ember sok számmal lépdegél be III. 248. — *rāti üt: tū rātilālīēm* odaverdesem III. 471.

II. A cselekvés huzamos: *jāli jár: naljälēlālēm* lemendegéltem III. 293. — *kwāli kel: aŋkātā takwi akw'mūs at kwālēlālī* az öreg maga sohasem jár ki I. 3. — *γōnti hall: γōntēlālī* hallgatózik III. 152. — *γīti ás: xīlēlālān* vājogassátok II. 36. — *jälēloqlēm* jár-kálva III. 351. KL. — *khwōli hall: at khwōlōqlilēn* nem hallottad III. 351. KL. — *khwāli* fogy, elpusztul: *kwat-khwāleqlī* elfogyatkozik Sz. 23. AL. — *vōni* ül, van: *vōniloqlī* elterül III. 126. K. — *γajti fut: γajtilālī* futkos III. 450. — *āli* van: *γot ālilālī* hol szokott lenni III. 283. — *tūti áll: tūtilālī* álldogál III. 252. — *kwālti* kivisz: *puŋkēm kwātilālīēm* fejescském kifelé viszem II. 243. P. — *āli* öl: *khul āliloālī* halat fog Sz. 11. KL. — *sāti* igéz: *ti sātīlālīēm* im igézetem mondom III. 471.

III. Úgy látszik, hogy e képző sok esetben csak nyomaték, vagy az előadás élénkítése czéljából járul az igéhez: *jiŋin-tiniŋ, āŋkwēn tiniŋ āmp-uj ālilālēn!* azt a drága apádat, azt a drága anyádat, eb-állat vagy! III. 467. — *sijij nāri ālilālēm* híres szablya volt II. 14. — *γot xūltēm sautū tot ta xūtilālēm, γot xūltēm paipū tot ta xūtilālēm* a hol bődönünk elmaradt, ott maradt el, a hol puttonyunk elmaradt, ott maradt el III. 468.

IV. A cselekvés beálló: **mōwi* nevet (v. ö. *mōwēlti* III. 76.), *mōwēlālēm* elmosolyogta magát II. 285. — *lāwi* mond: *lāwilālī* megszólal III. 467. — *sumi* zúg: *γapliŋ suj sumēlālī* egyszerre kopogó zaj hangzik fel III. 442. — **šerti*: *ūpēn-int šertēlālī* nénéd orsója perdül IV. 263. — *ēlāl' ojlālī* tovább menekül II. 192. — *sopā xumlē punsilālītā* száját im mikép nyitja meg II. 44.

3. *-sāl*. — Elemei: frequ. *-s* + frequ. *-āl*. Alakjai: *-sāl* É. FL. AL. — *-soql* K. KL. AL. — *-sāl* AL. P. Példák: *seŋi* töröl: *munēm vitā seŋsālītā* izzadságát törölgeti I. 50. — *nqmi* gondolkozik: *nqm-*

sāle'im gondolkozom II. 278. — **kēri*: *kērsāli* fürdik II. 327. — *pōsi* elhajt II. 395: *pōsāsāli* üldözget IV. 293. — *tēli* terem: *tālā sāt*, *tuwā sāt* . . . *ti xurip porī'* at *tēlsāli* hét tele, hét nyara . . . ilyen kóró nem terem I. 33. — **rāwi* esik (v. ö. *rāri*): *rāusoqlī* buczkázik IV. 91. KL. — *khuti* hajlít: *khutsoqlēm* hajtogatta IV. 110. FL.

4. *-tāl* (*-ētāl*, *-ātāl*). Nem gyakori képzőbokor; elemei: *mom*-vagy frequ. *-t*+frequ. *-āl*. Példák: *xańsi* ismer: *pusēn xańsētālilēm* mind megismerem III. 147. — *ānkwī* néz: *pusēn ānkwātālītā* mind megzemlélgeti III. 447. — *širjetālī* csikorog III. 415. (v. ö. *sirexti* recseg II. 70.). — *rāri* esik: *rāyātālī* kiesik III. 467.

5. *-ntāl*. Elemei: frequ. *-nt*+frequ. *-āl*. Példák: *tāwētālī* evezget III. 369. — *lāwi* szól: *lāwētālē'im* mondogatok IV. 197. — *maři* márt: *tūpkwēl mařintālē'it* az evezőcskével mártogatnak II. 30. — *pūnsi* nyit: *pūnsentālemū* nyitogattunk IV. 274. — *sālti* belép: *sāltentālē'im* belépegetek IV. 272. — *lūti* áll: *tūlentālī* álldogál IV. 272. — *rāwi* illik: *rāwētālī* szabad IV. 272. — **ūsi* lát: *poqkhwēy vuor nāu at khwōlēloqlilēn*, *nāu at ūsintoqlilēn* czirbolya-tobozos erdőt te nem hallottál, te nem láttál III. 351. KL. — *wojī* vesz: *lāmīy rās* . . . *wojentālē'im* zelniczés partod . . . elrabolom III. 442. — *sasi* önt: *sasentālī* szór II. 196. — Mom. jelentéssel: *ūsintālī* egyet ásít II. 300. (v. ö. m. *ásit*).

6. *-yel*. Elemei: frequ. *-y*+frequ. *-l*. Az északiban *-yel*, *-yāl*, *-xel*, a többi nyelvjárásban *-khēl* alakban is előfordul. Ide tartoznak: *uji* úszik: *ujrālī* úszkál I. 149. — **solti* szökken (v. ö. *sultēm* szikra, *sūmi* fut, szökik III. 299.): *soltyrālī* ugrál I. 49. — **nūnsi* nyújt, kinyújt (v. ö. *nūnsli* kinyújt Sz. 80. P.): *nūnsyēli* nyújtogat IV. 188. — *ūri* őriz: *ūrrēlanqkwē* visszatart IV. 12. — *nuji* nyúz: *nujrālī* megnyúz I. 153. — *ālti* hozzácsatol: *āltxēli* szerkeszt III. 116. — *kwālyēl āltxēlēssi'* lánczot csatoltak hozzá I. 67. — *nōti* úszik: *notrēlawēt* úszkálnak IV. 375. K. — *vāsi* időzik: *vāsyēli* id. III. 415. — *āji* menekül: *ājyēle'it* szétfutnak III. 67. — Ide tartoznak valószínűleg: *sēsyele* foldozgat I. 67. — *sutryēli* szökös IV. 396. K.

7. *-yēlāl*. Alakjai: *-yēlāl*, *-yālāl*, *-yilāl*, *-yēlāl*, *-yilāl*. Elemei: frequ. *-y*+frequ. *-lāl* vagy: frequ. *-yēl*+frequ. *-āl*. Példák: *xuji* fekszik: *xujyēlālē'im* heversz III. 413. ÉL. — *xujjālālī* id. IV. 328. (assimilatio). — *jālī* jár: *jāllēloqlēm* járkálva III. 351. KL. — *nuji* nyúz: *sāt ātēr* . . . *ti nujyēlālīmē* a hét fejedelem im meg van nyúzva II. 192. — *šiwēloqlēt* süvöltöznek IV. 316. KL. (v. ö. *šixlyiy* csikorgó III. 316. — *xūli* elhagy: *xulyilālī* potyogtat, elhagyogat IV. 276. Ide tartoznak: *miryilālī* dörög III. 263. — *rāygyilālī* kiáltok III. 363.

8. *-yent* (*-yint*, *-xint*). — Elemei: frequ. *y*+frequ. *-nt*. Példák: *lenti* reng: *lentrenti* dagadozik I. 61. — *širrenti* züg IV. 263.

FL. (v. ö. *sireyti* recseg II. 70.). — *siwrenti* süvöltöz IV. 263. FL. (v. ö. *siyliy* csikorgó III. 316.). — *isi* leszáll: *issentiji* leszállanak IV. 101. KL. — *yasi* penget: *yasšenti* id. IV. 153. FL. (assim.). — *khulti* inog Sz. 29. AL.: *χultiyintei'* lubiczkolnak II. 118. — *χultiyinte'it* id. II. 95—96. Nem élő alapszóból: *pošyente'im* dagasztok III. 327. FL. — *khiiüenti* megtámadom IV. 314. KL. (< **khinrenti*). — *saryente'it* rezegnek III. 223. — *lasrenti* vánszorog III. 131. K. — *ränrenti* szállong II. 127. FL. — *portjinti* lebeg II. 215. FL.

9. *-yelänt*. Valószínűleg a frequ. *-yel* és az alább tárgyalandó *-änt* frequ. képző összetétele. Példák: *uji*: *ujyelänte'in* uszkálsz I. 123. FL. — *jäli*: *kwon-jäljelänti*: künn járkál I. 123. FL. — *šusi* gázol Sz. 130. P.: *susyelänte'in* gázolgatsz I. 123. FL.

10. *-yšl*. A frequ. *-γ* és az alább tárgyalandó frequ. *-sl* összetétele: *isi* leszáll: *isyšli* szálldogál III. 91. — *näti* úszik: *nätyšlawé* úszkál IV. 395. — *vöti* szél fú: *porsét vötyyšlawét* a szemetet a szél elkapja IV. 389. — Nem élő alapszóból: *χamyššli* zengedez IV. 69. FL.

11. *-änt*. Összetételben már láttuk, magára ritkán fordul elő. Az *-ä* bizonyára azonos az *-äl* frequ. képzőben levő *-ä*-val. Példák: *tati* hord: *tatänti* hord, visz II. 118. — *neili* előtünik: *χätel nei-länti* a nap felkelőben van IV. 305. — *χäntli* hadakozik: *χäntlänti* id. IV. 52. FL.

12. *-sl*. Alakjai: *-šl*, *-ésl*, *-išl*. Bizonyára a frequ. *-s* és a frequ. *-l* összetétele. A frequ. *-s* az előtte álló *é*, *i* hatása alatt lett *š-é*. (Néha *-s* alakban is előfordul, ha ugyan ez az *-s* nem sajtóhiba, pl. *äléslog* halat fogni; de *äléslené* I. 153.) Gyakori képző; használata a következő:

I. A cselekvés ismétlődő: *räti* üt: *äwi rätészlitä* az ajtót vergeti II. 72. — *puri* harap: *purészlimé* harapdálva II. 69. — **mal* tapint (v. ö. *mäléji* tapint I. 5.): *malészlimé* tapogatva I. 130. — *näxwi* kopácsol III. 293: *näxwészli* orrával csipeget III. 92. — *χarti* húz, vonszol: *χartészli* vonítgat III. 429. ÉL. Nem élő alapszóból: *šertészle'it* szétpattognak IV. 179. FL.

II. A cselekvés huzamos: *äti* gyűjt, szed: *poqkhw-šupét ätés-lém* a toboz-darabokat összeszedem III. 351. KL. — *ali* öl: *äléslené χum* vadászó ember I. 153. — *χani* csüng: *χanészle'it* csüngenek III. 91. — *tauti* rág: *siréjä . . . pul-tautészlitä* kardját szétrágja I. 125. FL. — *taitészliän* rágicsálja IV. 317. KL. — *ērri* énekel: *ēr-yészle'im* énekelgetek IV. 59. FL. — *kwonsé* karmol: *kwonsészli* vakar I. 131. — **χauri*: *χaurészli* köszörül III. 429. — *täwi* evez: *täwészläsem* feléje evezgettem IV. 242. FL. — *khöl äléslog* halat fogni IV. 351. AT. — *mänészlenilém* széjjel tépnélek III. 349. KL. (v. ö. *manémti* id. I. 41.).

III. Nagy ritkán inchoat.-moment. jelentésű: *uj äńš älä-räy-*

záslés, jol ti rāyāts az állat-öreg elordította magát, lerogyott III. 380. (*rāyji* kiált).

13. *-sent (-sent)*. Ez a képzőbokor, mely a frequ. *-s, -s* és a frequ. *-nt* összetétele, leginkább a *-j, -w, -r* tövű igékhez járult; az igető végmássalhangzója elveszvéen, a képzőbokor kezdő *s*-e megnyult: *jissenti, tessenti* stb. (Példák e hangváltozásra: *mussi* mosolyog Sz. 70. P. < **mursi*, v. ö.: *mūrinti* nevet I. 146., *mōwēlāli* II. 285. — *lasséyati* viszket Sz. 61. AL., v. ö. *lojśmēy* csiklandós Sz. 59. T. *lōksēp* csiklandós K. Sz. 61. — *nūwē* mozog T.: *nussēlti* üldözöbe vesz I. 12.). Példák a *-sent (-sint)* képzőre: *jiw-jō*: *jissinti* jödögél IV. 85. FL. — *tey-, tew-, taj-* eszik: *tessentimēn* eddegélünk II. 255. — *līj-, līz-* lő: *sakha lissentiān* mind lelövi IV. 315. KL. — *vī-, vīj-* vesz: *višsentaykwē* elvenni III. 382. — *mī-, mīj-, maj* ad: *mišsentawēm* adott nekem II. 143.

14. *-sentāl (-sentāl)*. Ugyanazon igéknél előfordul a *-sent* képző megtoldva az *-āl* frequ. képzővel: *jissentāli* jödögél III. 473. — *vā'i-, vāj-* lát: *at xui vāšsintālsēm* sohasem láttam még III. 303. — *višsentōqlēm* szedegedett IV. 11. FL. — *jissentāli* II. 244. P. — *mišsentāli* ajándékoz IV. 289.

15. *-šlant (-šlant)*. A frequ. *-šl* és a frequ. *-ānt* képzőbokok összetétele. A középlozvaiban rövid az *a*-ja: *-šlant* (v. ö. *kāt* ÉL, *kut* KL.). Példák: *xajti* fut: *xajtšlantē'it* futkosnak IV. 30. — *xarti* húz, von: *xartšlantē* vonszolgat III. 433. ÉL. — *xasi* penget: *xasšlantitā* pengeti III. 427. — *sumi* zúg: *sumšlantš* zümmögött IV. 118. FL. — *porji* ugrik: *porjšlantē* ugrándozik IV. 149. FL.

16. *-šlent*. Az *-šl* és a frequ. *-nt* képzőbokok összetétele: *sumi* zúg: *sumšlentš* zümmögött IV. 114. FL. — *khaiti* fut: *khaitšlenti* sebesen vonul IV. 312. KL. — *āli* öl: *ālešlentiji* fogdos (dual.) IV. 164. KL.

17. *-liti (-liti)*. A frequ. *-l* és a frequ. *-t* összetétele. Példák: *iqwi* evez: *iqwliti* evezget IV. 93. FL. — *jāmi* jár: *jāmlitē'it* jár-kálnak III. 209. — *tauti* rág: *rāwi' tautlitēštā* apró darabokra rágta szét I. 98. — *vāti* szed: *vātliti* szedegett III. 455. — *xūnti* hátára vesz: *xūntlititā* czipeli III. 227. ÉL. — *ūsi* lép: *ūsliti* átlépdél III. 231. — *uri* vár: *urliti* megvár III. 485. KL. Néha előfordul inchoat. jelentéssel: *khajti* fut: *khajlititi* neki iramodik IV. 167. KL. — *jāmi* jár, lép: *kwon jāmlitš* félre tért II. 127. FL.

18. *-litāl*. Az előbbi képző és a frequ. *-āl* összetétele: *koji* követ: *juit koilitālēn* nyomon kövessétek III. 237. ÉL. — *jāmi*: *kwon-jāmlitālē* félre tér II. 127. — *pinti* tesz, helyez: *tīl sānsiy jaut sānsennē tūruj taulēp tauliy nāl tārā pintlitālētēn* azután hajlatos ijhajlatukra turujšas szárnyú szárnyas nyilat raknak fel.

19. *-lil*. Elemei: frequ. *-l* + frequ. *-l*. Példák: *koji* követ: *koilitli* id. II. 189. — *ūni* ül: *unlilē* üldögél II. 31.

20. *-lent*. Elemei: frequ. *-l* + frequ. *-nt*: *nqwi* mozog: *nqwlenti*

fiengkándozik Sz. 74. AL. — *uji* süllyed: *wuir uj ujlentene* vörös állat szokott alábocsátkozni IV. 128. KL. — **khari* kialszik (v. ö. *zarili* id. I. 13.): *khari*lenti eltűnik IV. 83. KL. — *uni* ül: *unlenti* üldögél III. 355. K. — *pəwti* dob: *pəwtlenti* pattog (lödöz) IV. 92. KL.

21. *-mej*. Elemei: *mom. -m + frequ. -j*. Nem gyakori képző; használata:

I. Gyakorító jelentés: *kinsi keres: kismeje'im* keresgélek III. 297. — *ōli* él: *ōlmejesye* éldegéltek I. 169. KL. — *tāsi* szárad: *vitū tasmejis* vize kiszáradt I. 72. — *tāj*- eszik: *tājmėjist* ebédeltek IV. 351. AT.

II. Beálló cselekvés: *āli: ta ālmejis* tovább kezdett lakni (élni) IV. 80. — *taxi* jut, esik: *taxmeji* vágya kerekedik I. 5. (A jelentésre v. ö.: *pati* esik: *kwāluḡkwé patikēn* ha ki akarnál kelni III. 217.

22. *-jāl*. Nem gyakori képzőbokor: *frequ. -j + frequ. -āl*. Pl. *almi* emel: *kat'loqālāt kwōš almėjōqālītē . . . kallāt tarri*: kezeeskéjét a mint felemeli . . . kezeeskéje remeg III. 523. P. — *zari* kiált: *zarijāli* kiáltást dörög II. 29. — **nqli* nyal (v. ö. *nqalenti* Sz. 71. K.): *naljōqli* egyet nyal Sz. 71. K.

23. *-tent*. Elemei: *frequ. -t + frequ. -nt*. Pl. **vani* von, húz (v. ö. *vānēpti* vezet Sz. 153. P. — *vānt* falka III. 163): *vāntenti* vezet Sz. 153. P. — *jomi* lép: *jomitenta* járkálnak (dual.) II. 240. K. — *lattentiān* beszélgetik III. 481. KL. (v. ö. *loqzati* I. 166. K.).

24. *-mtāl*. Valószínűleg a *mom. -mt* és a *frequ. -āl* összetétele; pl. *jūnti* varr: *amki nē-āri jūntēmtālēm zanšiq tās kitzārā* menyecske, magam varrta bozontos szőrű két bockor III. 413. — *ūwui* mozog: *taw ness at ūwēmtāli* ő csak meg sem mozdul II. 85. ÉL. — *zasi* penget: *zassēmtāli* ránt III. 473. — *pusēn tattēmtālītēn* mind megtekintgetik III. 451. (alapszó?). — *jūttēmtōqlēm* varrott III. 491. KL.

25. *-nl*. Talán < **ntl*. Példák: *moženlilēm* bogozom III. 173. (v. ö. *moželti* II. 337.). — *taxēni* czéloz Sz. 131. (*taxi*? jut, esik). — *ēlā kāwenlilēm* tovább hajtogatom III. 303. (alapszó?). — *kör-sēni* busul Sz. 51. K. (alapszó?).

Kicsinyítő képzők mint igeképzők.

1. *-kwē*. Egyik érdekes sajátága a vogul nyelvnek, hogy a *-kwē* és a *-riš* kicsinyítő képzőket az igéknél is alkalmazza. Ennek magyarázatául azt szokták felhozni, hogy a jelen és az *-s*-képzős mult eredetileg igenevek, tehát névszók levén, felvehették a demin. névszó-képzőket. De erre a magyarázatra nincs szükség, tekintve azt, hogy a vogul nyelv nagyon sok esetben nem tesz különbséget az ige és a névszó kategóriái közt, s ezt nem lehet bizonyosággal fel-

hozni a jelen és az *s*-es *präteritum* névszói volta mellett. Az imperativusban is előfordul e két képző, pedig itt csak az igetővel van dolgunk. A *-kwé* *demin.* képző használata az igeeknél a következő:

I. A *-kwé* (*-ké*) képző az ige alanyára vonatkozik: *pili fél: manērāi' pilekän?* miért féltek, kedvesek? IV. 64. FL. — *çajti fut: çajtëskwēi'* futottak a kedvesek IV. 16. — *ünlenti üldögél: ünlentakēn* üldögelsz kedvesem III. 227. ÉL. — *jāmenti mendegél: jāmentikēn* mendegélni fogsz te, kedves III. 218.

II. A képző a cselekvés tárgyára vonatkozik: *çanši ismer: çanšihälēm* megismerem a kedvest IV. 13. — *lāwi mond: sōl ti puppi' lāwilēnükälēm* akkor neveznék én csak téged bálványkádnak, kedves II. 426.

III. A képző a cselekvés módjára vonatkozik: *pūwili fog: qššū sorkwē tārāpūwilikälēm* gyöngé szarát gyöngéden átfogom II. 35. — *vānti vezet: tārāvāntikälēm* gyöngéden átvezetem II. 35. — *tajjepoqli eszik: tajjepoqlkän* egyetek ugyan egy keveset I. 167. K.

IV. Sokszor a cselekvés elaprózódását jelenti e képző s ilyenkor teljesen frequ. értéke van,*) pl. *vōti szél fú: puyk-sawā tot vōtkätä* fejbőret ott fujdogálja a szél II. 87. ÉL. — *tawi evez: khum tawēloqkät* a férfi evezget IV. 91. KL. — *sunsilāli nézdegél: çumlē sunsilālikälēm* a mint nézdegélem II. 31. — *çujilāli heverész: tot ta çujilālikwē* ott heverész III. 383.

V. Néha e képző a számalom kifejezésére szolgál: *çürēm saup saqwiñ lūškēm* élāl ta *çultanükälēm, nilä saup saqwiñ lūškēm* élāl ta *lūšnülēm, qš juw joçtnükēm*: hármas szavú szavas siralmacskám kezdeném meg (én szerencsétlen), négy szavú szavas siralmacskám sirdogálnám akkor, ismét visszajönnék IV. 47. Külömben az óhajtó mód alakjaihoz igen gyakran járul a *-kwé* képző, mintegy az óhajtás szerénységének jelölésére.

2. *-ris* (*-rés*). Alkalmazása módja általában megegyezik az előbbi képzőével, bár nem fordul oly gyakran elő, mint az. Példák: *mini megy: minerisēn* menj csak, kedvesem II. 245. P. — *sunsi néz: āmpérés voss süssnürés* az ebecske csak nézné IV. 46. KL. — *pēntçati* cserél: *pēntçatrisēmēn* cseréljünk kedvesem I. 130. — *çülü hagy: nayēn çüléréslēn* téged, kedvesem, itt hagylak IV. 53. — *minilāli* mendegél: *minilālirisēm* mendegélek IV. 239.

SZABÓ DEZSŐ.

*) Talán a m. *irkál, mászkál*-féle képzéseknek hasonló *deminut.* eredetük van.